

УДК 811.161

Ірина Казимиrowa

Інститут української мови НАН України, м. Київ

УКРАЇНСЬКА ЛІНГВІСТИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ В ПРАЦЯХ А.Ю. КРИМСЬКОГО: ТРАДИЦІЯ І НОВАТОРСТВО

У статті досліджено термінотворчу діяльність А.Ю. Кримського в галузі лінгвістики, розкрито його новаторство у творенні мовознавчих термінів, вдумливе ставлення до використання традиційних термінів лінгвістики; окреслено авторські настанови щодо термінотворення, а також систематизовано наявні в працях А.Ю. Кримського українські мовознавчі терміни.

Ключові слова: історичне термінознавство, термін лінгвістики, лінгвістичне джерелознавство, граматики української мови, А.Ю. Кримський.

«Незвичайна поява серед українців,
незвичайна своєю енергією,
пристрасною любов'ю до України
і різносторонністю знання й таланту,
се Агатангел Кримський»

Іван ФРАНКО

Творчий доробок Агатангела Юхимовича Кримського (1871–1942) — українського історика, письменника, мовознавця, перекладача, сходознавця, одного з організаторів Академії наук України, знавця шістдесяти мов, чий науковий доробок налічує понад 1200 праць [1], учені вивчають уже впродовж століття. Його спадщина і сьогодні засвідчує актуальність поглядів ученого на шляхи розвитку української мови та її термінології. Високо поцінований сучасниками й наступними поколіннями дослідників, А.Ю. Кримський увійшов у історію науки як один з кращих знавців української мови, його дослідження — це епоха в розвитку науки про українську мову [3: 19].

© І.А. КАЗИМИРОВА, 2016

Термінологічні вподобання А.Ю. Кримського вже поставали об'єктом дослідницької уваги [6; 9; 13]. Зокрема, описано основні напрями роботи вченого в галузі україністики [9]; окреслено його термінологічну діяльність у морфології [6; 13]. Проте досі немає студій, у яких було б висвітлено його роль у розвитку й кодифікації української лінгвістичної термінології й номенклатури, систематизовано вживані в працях вченого лінгвістичні терміни та номени.

Як відомо, лінгвістичних розвідок українською мовою у А.Ю. Кримського небагато. Після навчання у Лазаревському інституті східних мов у Москві та курсу славістичних студій на історико-філологічному факультеті Московського університету під керівництвом мовознавця В. Міллера, славіста Р.Ф. Брандта, знавця індоевропейських мов П.Ф. Фортунатова А.Ю. Кримський склав магістерські іспити з арабістики в Петербурзькому та зі слов'янської філології в Московському університетах. Повернувшись у 1898 р. із дворічної поїздки до Сирії та Лівану, вчений упродовж 20 років викладав у Лазаревському інституті курси семітських мов, перекладу, історії арабської літератури тощо, і лише в 1918 р. приїхав до Києва. Подальший життєвий шлях А.Ю. Кримського тісно пов'язаний із Академією наук — у 1918 р. став її секретарем, очолював історико-філологічний відділ, кабінет арабо-іранської філології, комісію словника живої мови, комісію історії української мови, діалектологічну та правописну комісії; у 1921—1929 рр. був директором Інституту української наукової мови.

Матеріалом статті є терміни лінгвістики, використані ученим у працях: «Про научність фонетичної правописи» (1897), «Практический курс для изучения малорусского языка» (1906), «Украинская грамматика» (1907), «Чи справді важко вивчити правопис на Ї?» (1908), «Українська мова, звідкіля вона взялася і як розвивалася» (1922), «Нарис історії українського правопису до 1927 р.» (1929), «Тюрки, їх мови та літератури. 1. Тюркські мови» (1930), окремих рецензій та листів.

Період початку ХХ ст., на який припадає активна наукова діяльність А.Ю. Кримського — це час активізації політиків і науковців задля розширення сфер застосування української літературної мови. В Україні, західні землі якої входили до складу Австро-Угорщини, а східні — до Російської імперії, співіснували дві самобутні літературно-мовні традиції: східноукраїнська (на основі діалектів центральноукраїнського регіону) і західноукраїнська (на основі діалектів насамперед Галичини). Є.С. Регушевський зазначає: «Одностаїне прагнення прогресивних діячів обох частин України створити єдину літературну мову поставило перед українськими письменниками та діячами культури питання: якими ж шляхами повинна створюватися ця єдина літературна мова всієї України?» [7: 7].

Саме в цей час, у 1907—1908 рр., вийшла друком «Украинская грамматика для учениковъ высшихъ классовъ гимназій и семинарій Приднѣпровья» — праця російською мовою, в якій подано українські терміни на означення лінгвістичних понять. «Украинская грамматика» високо поцінована і сучасниками А.Ю. Кримського, і наступними по-

коліннями дослідників мови. Зокрема, І.Я. Франко писав: «Хто надіявся знайти в тій праці справжній учебник граматики для молодіжи середніх шкіл, той очевидно помилиться. ... Значення праці Кримського далеко ширше, і можна її назвати першою пробою історичної граматики української мови від найдавніших часів, тобто від XI віку, аж до наших, у всіх її діалектах» [11: 232]. І.К. Білодід назвав цю граматику оригінальною працею, визначним явищем у галузі україністики того часу, якому властиві багатство матеріалу, цікаві спостереження, використання багатьох історичних джерел, порівняння фактів української мови з відповідними фактами слов'янських та інших індоєвропейських мов [2: 17], а В.М. Русанівський вважав її найціннішою і найсистемнішою працею А.Ю. Кримського з історичної граматики української мови [8: 46].

У галузі лінгвістичної термінології А.Ю. Кримський був новатором, який запровадив багато термінів, які стали нормативними й використовуються у наш час. Саме в «Украинской грамматике» задекларовано авторські настанови щодо мовознавчих термінів: «Прѣжде, чѣм говорить о родахъ, о склоненіи, о числахъ, о падежахъ и т.п., я обращаю вниманіе на существованіе особой малорусской грамматической терминологіи. Русскіе не имѣют собственной русской грамматической терминологіи: они пользуются тѣми церковнославянскими, т.-е. болгарскими терминами, какіе придумалъ тысячу лѣтъ тому назадъ Іоаннъ, экзархъ Болгарскій, ковавшій термини буквально и рабски по образцамъ греческимъ, и притомъ далеко не всегда удачно. Иные его термини, такіе какъ «имя существительное» или «имя прилагательное», — хоть и понятны, но неуклюжи; иные же — не только неуклюжи, но и непонятны, — таковы, наприкладъ, «падежъ родительный» и «падежъ винительный» (может ли славянинъ, не зная греческаго языка, постигнуть, о какомъ актѣ «паденія» идетъ рѣчь при склоненіи, или на какое «рожденіе» указываетъ форма «столá», или какая «вина» указывается во фразѣ «я вижу лѣсъ»?!) Малорусская грамматическая наука, въ виду общаго, принципіального демократическаго стремленія малорусской литературы къ простонародной удобопонятности, много разъ пыталась выработать свою собственную, родную грамматическую терминологію, и такой опытъ офіціально проведенъ теперъ в галицкихъ и буковинскихъ малорусскихъ гимназіяхъ. <...> я решилъ: въ своей грамматикѣ брать изъ закордонной малорусской грамматической терминологіи только кой-какіе отдѣльные термини, которые посноснѣе, а вмѣсто того или держаться русской (т.-е. церковно-славянской или болгарской) терминологіи, или, съ оговоркой, предлагать свои собственные малорусскіе термини, которые не очень отступали бы отъ русской, т.-е. болгарской, терминологіи и могли бы казаться для украинцевъ удобопонятными. <...> Вводя свои собственные термини, я, разумѣется, долженъ буду вездѣ отмѣчать это обстоятельство, потому что преподносить читателю слова собственной ковки въ качествѣ народныхъ было бы нарушеніемъ главнаго принципа моей граматики: быть простонароднымъ» (КУГПІ: 1–3).

У галузі лексикології, фразеології, лексикографії та етимології А.Ю. Кримський використав терміни, які переважно побутують і сьогодні: *етимологія* (КПКИМЯ); *фразеологія* (КПКИМЯ) *лексика* (КУМ: 114); *жаргон* (КУМ: 114); *жаргонність* (КУМ: 119); *лексикографія* (КРСРУ); *синонім* (КРСРУ); *«русизм»* (КРСРУ); *полонізм* (КРСРУ). Сучасний термін *словник* (КВТ: 565) віднаходимо також у варіанті *словар* (КУМ: 112; КВТ: 564). Термін *слово* (КУМ: 115) у нашому матеріалі засвідчено лише у значенні ‘найменша одиниця мовного спілкування’, тоді як, наприклад, у І.Я. Франка є, поряд із наведеним, іще три значення цього терміна — ‘текст’; ‘мова окремого народу’ та ‘мова письменника’ [7: 72–73]. Ономастика представлена номінаціями *імення* (КУМ: 102); *ймєння городів, містечок і сіл* (КУГП1: 65); *топографічна номенклатура* (КТМЛ) та *географічна номенклатура* (КТМЛ).

Широко представлена в працях А.Ю. Кримського і фонетична термінологія, що зумовлено й тим, що, серед численних лінгвістичних проблем, які привертали до себе увагу вченого, значне місце належить історичній фонетиці української мови [4: 26]. Зокрема, згідно з традицією до користування інтернаціональною термінологією А.Ю. Кримський для називання науки про звуки вживає термін *фонетика* (КУМ: 114), який усталився лише на початку ХХ ст. На означення фонетичних явищ засвідчено терміни *чергування* (КТМЛ; КУМ: 101); *подвоєння приголосних* (КУМ: 108); *спрощення* (КУМ: 108); *повноголосність* (КУМ: 97); *подвоєння м'яких приголосних звуків* (КУМ: 108); *занепад глухих* (КУМ: 108); *мнякшення зубних* (КУМ: 97) тощо.

Найчисленнішою є група термінів, які називають різні типи звуків: *м'який звук* (КУМ: 107); *твердий звук* (КУМ: 97); *глухий звук* (КУМ: 108); *монофтонговий звук* (КУМ: 108); *глуха голосівка* (КУМ: 97; КУМ: 108); *подвійний приголосний звук* (КУМ: 108); *твердий приголосний* (КУМ: 112). У термінології А.Ю. Кримського глухий голосний — це зредукований і до опозиції «дзвінкий : глухий приголосний» стосунку не має. З приводу окремих термінів фонетики М.А. Жовтобрюх зазначив: «Із незрозумілих причин А.Ю. Кримський у своїх працях з української мови, навіть друківаних уже за радянських часів, ігнорував деяку усталену вже й тоді термінологію і писав не «голосні переднього, середнього й заднього ряду», а «м'яке е», «тверде е», «м'яке і», «м'яке о», а також не «ствердіння (чи депалаталізація) приголосних перед е», а «ствердіння е» тощо. Подібна термінологія, як відомо, не відбивала природи означуваних нею звуків і звукових процесів» [4: 39–40]. Інтернаціональний термін *дифтонг* (КУМ: 93) уживано поряд із дериватом з питомих українських основ *двоголосівка* (КУМ: 93; КУМ: 110). Графічний термін *буква* автор застосовує в значенні ‘звук’ у сполученні, напр., *ненаголошена буква* (КУМ: 103). У сучасному значенні зафіксовано нормативний і сьогодні термін *наголос* (КУМ: 112; КРСРУ).

Термін *фонема* засвідчено в контексті: «... давніші фонемі «небо», «дерево», «будемъ» південно-руська людність рішуче почала вимовляти

як «небо», «дерево», «будем» (із твердими приголосними *н, д, р* і т. и.)» (КУМ: 122).

Із термінів графіки А.Ю. Кримський використав лише термін *азбука* (КУГП1) із його запозиченим варіантом *альфабет* (КУМ: 112) та *буква* (КУМ: 110) у їхньому значенні, ідентичному сучасному.

Небагато також термінів із галузі орфографії. Це питомий термін *правопись* (КВТ: 561; КУГП1: 218) із сучасним варіантом *правопис* (КУГП1: 223; КНІУП) та варіанти *орфографія* (КУГП1: 262–263) і *ортографія* (КУМ: 117) у значенні ‘правопис’.

Найбільший сегмент терміносистеми А. Ю. Кримського становить граматична термінологія. Показово, що на граматичну термінологію А.Ю. Кримського звернув особливу увагу І.І. Огієнко, назвавши його пошуки спробою «витворити граматичну термінольоґію так, щоб вона була більше народною і щоб термін відповідав тому розумінню, якого знаком його вживається» [6: 27]. Апробація термінів, запропонованих А.Ю. Кримським в «Украинской грамматике» для називання відмінків, відбулася в його незакінченому «Практическом курсе для изучения малорусского языка» (КПКИМЯ). Про ці терміни П.Д. Тимошенко зауважив так: «... він [Кримський. — І.К.] не схвалював деяких граматичних термінів, створених українськими авторами у ХІХ та на початку ХХ ст.; пропонував, але не в категоричній формі, а з застереженнями, свої терміни, більшість яких також не здобула прав літературного громадянства. Однак запропоновані ним у «Практическом курсе» назви відмінків — *називний, родовий, давальний, знахідний, орудний, місцевий, кличний* — зразу ж почали витісняти всі інші наявні в нашій граматичній літературі назви і згодом стали нормативними» [10: 69].

Вживані А.Ю. Кримським терміни з галузі морфології та словотвору стосуються частин мови, граматичних категорій, будови слова, словотворення та словозміни. Учений наводить власні терміни на позначення частин мови, щоразу аргументуючи свої пропозиції. Зокрема, *іменник* в термінології А.Ю. Кримського — *ім'я суще*, або *ім'я самостійне*: «Удачна ли официальная австрийско-малорусская терминология? Ну вот, по ней «имя существительное» называлось прежде «сущник» (что очень походило на «сұшник», т.-е. узварь изъ сухих плодовъ; или хворость, собираемый в лѣсу; валежникъ), а теперь оно называется болѣе удачно, но все же сбивчиво: «йменник» (как будто имя прилагательное и имя числительное ужъ не могли бы быть названы «йменниками»!) <...> ... «имя существительное» (по-галицки «йменник») мы могли бы называть «ім'я сұще», или — лучше — «ім'я самостійне» (КУГП1: 2). Для *прикметника* запропоновано назву *ім'я приложене*: «... имя прилагательное — «ім'я приложене» (или, просто, как у галичан: «приложник»). Очень удачно, хоть вульгарно, охрещено имя прилагательное у буковинского професора Смаль-Стоцкаго: *прикмѣтник*» (Там само). Із часом термін *прикметник* усталився в українській мові, і вже в 1922 р. А.Ю. Кримський уживає його без застережень (КУМ: 92). Створюючи

нові номінації для називання частин мови, А.Ю. Кримський постійно апелює до т. зв. «галицьких» термінів: *числівник* названо *ім'я числоvé*: «... имя числительное — «ім'я числоvé» (у галичан «числівник», или «численник»)» (Там само: 3); *дієслово* — *глаголь*: «... глаголь, в силу краткости этого болгарского термина, мог бы остаться «глаголом» или, как по-галицки: «дієслово»)» (Там само); *прислівник* — *наріччя*: «... нарѣчіе (которое в Галичинѣ называется дикимъ терминомъ: «прислівник», как будто отъ «прислів'я») я так и буду называть «наріччя» (Там само); *приймєнник* — *предлог*: «... да и «предлог» с «союзом» возможно было бы нам так и оставить неперекрещенными «предлогом» и «союзом», хотя, впрочем, галицкія «приіменник» и «злучник» довольно сносны» (Там само); *вігук* — *виклик*: «... междомѣтіе я буду называть «віклик» (у галичанъ оно «чувственик»! у буковинцевъ «óклик»)» (Там само). Однак у подальшому А.Ю. Кримський уживає усталені в сучасній лінгвістичній термінології терміни *займенник* (КУМ: 101); *дієслово* (КУМ: 103); *приймєнник* (КУМ: 103), хоча й засвідчено також форму *приіменник* (КУМ: 107) тощо.

До назв відмінків в українській мові А.Ю. Кримський подає коментарі: «Вотъ те названія, которые даны у меня семи падежамъ отчасти на основаніи болѣе точнаго вникновенія въ подлинный смыслъ соотвѣтствующихъ греческихъ терминовъ (послужившихъ первообразомъ для рабски-дубовой славянской терминологіи Іоанна Экзарха), отчасти же на основаніи сравнительно-языковѣднаго разсмотрѣнія сути тѣхъ грамматическихъ отношеній, которые выражаются каждымъ падежемъ» (КУГП1: 36). На думку Є.С. Регушевського, саме в граматиці А.Ю. Кримського сучасні назви відмінків уперше подано як систему [7: 103]. І.І. Огієнко зазначив: «Що цікавого з граматичних термінів, так се назви відмінків», проте вважав, що «... терміни проф. Кримського, включаючи деяких, не можна вважати за самостійні — де-які з його термінів, як і самий спосіб витвору, ми знаходимо ще у Брандта. Ось сі назви відмінків: *називний, родовий, давальний, знахідний, кличний, орудний, місцевий*. Терміни *називний* і *давальний* знаходимо у Брандта¹. Порівнюючи сі терміни з термінами І. Верхратського, що теж спробував дати назви відмінкам, ... повинно признати терміни проф. Кримського трохи відповіднішими». Проте, про термін, ну, хоча б *знахідний*, можна сказати, перефразуючи слова самого автора: про який «знахід» говорить ся в реченні — «він побив жінку», або «я зламав ножа?» [6: 28]. До А.Ю. Кримського існувала практика нумерації відмінків, прийнята, зокрема, в Галичині. Як зазначає Є.С. Регушевський, уперше нумерацію відмінків увели Т. Глинський (1845 р.) та Й. Лозинський (1846 р.), а серед причин, що спонукали авторів граматики до цього, наводить дві: прагнення звільнитися від старослов'янщини з метою створити точніші терміни-назви і різнобій у термінології та неможливість одразу витворити влучні

¹ Детальніше про термінологію Р. Ф. Брандта див.: [5].

терміни-назви [7: 102–103]. Пропонуючи нові назви для відмінків в українській мові, А.Ю. Кримський продовжує апелювати до галицьких назв: «Именительный падежь — відмінок називній (у галичань — відмінок перший)» (КУГПІ: 36); «Родительный падежь — відмінок родовий (лучше бы: вихідний, или частковий; гал. — відмінок другий)» (Там само); «Дательный падежь — відмінок дав[а]льний (гал. — відмінок третій)» (Там само); «Винительный — знахідний (гал. — відмінок четвертий)» (Там само); «Звательный — ключний (по-галицьки — відмінок п'ятий)» (Там само); «Творительный, или (какъ начинаютъ говорить по-русски орудный падежь — відмінок орудний (гал. — шостий)» (Там само); «Мѣстный (или, по-устарѣлому, предложный) падежь — відмінок місцевий (гал. — сьомий)» (Там само). Автор використав також термін *непрямі відмінки* (КУГПІ: 65).

Термінологічні позначення інших морфологічних категорій іменних частин мови нечисленні й стосуються відмінювання (у термінології вченого — *склонення* (КУМ: 101): *тверда відміна* (КУМ: 92); *м'яка відміна* (КУМ: 101). Назви трьох родів іменника наведено з галицькими варіантами: *чоловічий рід* (КУМ: 101), із варіантом *мужеский рід* (КУГПІ: 3); *жіночий*, чи, по західно-малоруськи, *жёнський рід* (КУГПІ: 3); *середній*, чи, по-галицьки, *ніякий рід* (КУГПІ: 3), із формою *середній рід* у пізніших працях (КУМ:105); виокремлено також *слова спільного роду* (КУГПІ: 16). У рецензії А.Ю. Кримського на словник М. Уманця і А. Спілки засвідчено термін *здрібнілая форма* [іменника] (КРСРУ).

Серед морфологічних термінів у працях А.Ю. Кримського віднаходимо назви морфологічних категорій дієслова та його форм: *кон'югація* (КУМ: 92); *спряження* (КУМ:103); *майбутній час* (КУМ:103); *минулий час* (КУМ:103; КУМ: 105); *дієслівна основа* (КУМ: 103); *перша особа множини* (КУМ: 104); *третья особа теперішнього часу* (КУМ: 104); *помічне дієслово* (КУМ: 103) (із варіантом *допомічне дієслово* (КУМ: 104); *причасник* (КУМ:105); *страждальний причасник* (КУМ: 103; КУМ: 105); *дієслівна форма відворотна* (КУМ:107); *пасивний зворот* (КУМ:103). Із наведеного переліку термінів видно, що переважна їх більшість залишилася в українській терміносистемі до сьогодні, а варіантність свідчить про вдумливі пошуки найбільш відповідної номінації на означення лінгвістичного явища.

Послідовне вживання А.Ю. Кримським термінів *однина* (КУМ: 101) та *множина* (КУМ:105) відбиває остаточне усталення цих номінацій на початку 20-х рр. ХХ ст. на противагу калькованим із російської мови термінів *одиничне число* і *число множене*, які використовували в більшості граматик аж до 1917 р. [7: 108].

Із термінів словотвору зазначимо *суфікс* (КУГПІ: 67; КУМ: 111) та терміни-дублети *кінцівка* (КУМ: 101) і *флексія* (КУМ:108)

У галузі синтаксичної термінології засвідчено лише терміни *безсуб'єктне речення* (КУМ:105); *предикат* (КУМ:105); *суб'єкт* (КУМ:105) та *синтаксис* (КПКИМЯ).

Терміни діалектології в працях А.Ю. Кримського представлені фонетичними варіантами *діалект* (КУМ: 91) і *діялект* (КУМ: 91); відповідно — *діалектологічний* (КУМ: 117) і *діялектолог* (КУМ: 93), *діялектологія* (КУМ: 122). Засвідчено також терміни *говірка* (КУМ: 108) та *наріччя* (КРСРУ) із численними номенклатурними номінаціями.

На окремі коментарі заслуговують не лише власне терміни, а й номенклатура, оскільки часто саме думки вченого про номени уможливають докладне розуміння соціальних, політичних та етнокультурних настанов автора. Так, подано такий авторський коментар стосовно номенів *українська мова* та *малоруська мова*: «Українська мова — це термін, який протягом останніх 30–40 років мало не витіснив собою давніший, ширший термін «мова малоруська»; «Іменню «український» малоруси складають дуже високу ціну, аж до дражливості високу. Якби комусь спало на думку споритися проти того і вимагати, щоб вони держалися терміна «малоруський», а не «український», то це була-б річ недоцільна і даремна: життєва практика перемагає філологічну точність» (КУМ: 89). Щодо номена *малоруська мова* А.Ю. Кримський писав: «... філологи, треба думати, як задля точности діялектичної, так і через міркування про споконвічну історію розвою малоруської мови, довго ще не відмовляться (принаймні, в своїх вузько-спеціальних статтях) од терміну «малоруська мова», що виключає будь-яку плутанину» (КУМ: 89). У своїх пізніших працях учений послідовно використовував номен *українська мова* (КУМ). Розмежовуючи два територіальні варіанти української літературної мови, А.Ю. Кримський уживає номени *українсько-російська літературна мова* (КУМ: 120) та *українсько-австрійська літературна мова* (КУМ: 120). На означення *писемної мови* використано словотвірний варіант *письменська мова* (КУМ: 115). Послугується автор і широко поширеним на той час терміном *язичіє* (КУМ: 113). Засвідчено також номени *білоруська мова* (КУМ: 112); *простонародня мова* (КУМ: 113); *літературна мова* (КУМ: 113); *церковно-слов'янська (болгарська) мова* (КУМ: 113).

Спостереження над лінгвістичними термінами наукових творів А.Ю. Кримського засвідчують активну громадянську позицію ученого, якому була небайдужа доля української термінології й української мови загалом. Виважене ставлення до номінаційних інновацій, глибока повага до надбань попередників і власна рішучість у запровадженні нового визначили чільне місце, яке дослідник справедливо посів у термінотворчій діяльності в царині українського мовознавства I пол. XX ст.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- КВТ — Кримський А.Ю. Вибрані твори / Агатангел Кримський ; [впоряд., підготовка текстів та приміт. Й. Я. Куп'янського]. — К. : Дніпро, 1965. — 660 с.
- КНІУП — Кримський А. Нарис історії українського правопису до 1927 р. Доповідь на правописній конференції в Харкові в травні 1927 р. // Записки Історико-філологічного відділу ВУАН. — 1929. — Кн. 25. — С. 176–186.

- КПКИМЯ — Кримській А. Практический курс для изучения малорусского языка // Зоря. — 1906. — № 1–2, 3–4, 7–8.
- КРСРУ — Кримський А. Рец.: Словарь російсько-український. Т. 1. А–К. Зібрали й упорядкували М. Уманець і А. Спілка. Додаток до «Зорі» 1893 р. Львів, 1893 // Этнографическое обозрение. — 1894. — Кн. 20. — № 1. — С. 155–161.
- КТМЛ — Кримський А. Тюрки, їх мови та літератури. 1. Тюркські мови. Вип. 2. К., 1930 // Збірник Історико-філологічного відділу ВУАН. — № 105.
- КУГІІ — Кримській А. Украинская грамматика для учениковъ высшихъ классовъ гимназій и семінарій Приднѣпровья / А. Кримській. — М.: Типографія Вяч. Ал. Гатцукъ, 1907. — Т. I. — Вып. 1. — 17–200, 217–272 с.
- КУГІІІ — Кримській А. Украинская грамматика для учениковъ высшихъ классовъ гимназій и семінарій Приднѣпровья / А. Кримській. — М.: Типографія Вяч. Ал. Гатцукъ, 1907. — Т. II. — Вып. 1 (уроки I–V). — 144 с.
- КУМ — Кримській А. Українська мова, звідкіля вона взялася і як розвивалася / Агатангел Кримський // Шахматов О., Кримський А. Нариси з історії української мови та хрестоматія з пам'ятників письменської старо-українщини XI–XVIII в.в. — К.: Видавниче т-во «Друкар», 1922. — С. 87–128.
- КПНФП — Кримський А. Про научність фонетичної правописи // Буковина. — 1897. — 27 марта (8 квітня). — № 70. — С. 2–3.
- КЧСВВП — Кримський А. Чи справді важко вивчити правопис на Ї? // Грінченко Б. Три питання нашого правопису. — К., 1908. — С. 29–38.
- КНІУП — Кримський А. Нарис історії українського правопису до 1927 р. Доповідь на правописній конференції в Харкові в травні 1927 р. // Записки Істор.-філол. відділу ВУАН. — 1929. — Кн. 25. — С. 175–186.
- ОУГТ — Огієнко І. Українська граматична термінологія. Історичний словник української граматичної термінології з передмовою про історію розвитку її / Іван Огієнко. — К.: Друкарня І-ї Київської Друк. спілки, Трьохсвятительська, 5, 1908. — 79 с.

1. *А.Ю. Кримський*. Бібліографічний покажчик (1889–1971) / Укл. Н.М. Деркач, Н.М. Ісаєва, Г.М. Мартиненко, К.І. Скокан (керівник). — К.: Наукова думка, 1972. — 167 с.
2. *Білодід І. К.* Творчий подвиг ученого // А.Ю. Кримський — україніст і орієнталіст (Матеріали ювілейної сесії до 100-річчя з дня народження) / Відп. ред. І. К. Білодід. — К.: Наукова думка, 1974. — С. 10–25.
3. *Ващенко В. С.* Праці Аг. Кримського з українського мовознавства // Українська мова в школі. — 1959. — № 3. — С. 15–19.
4. *Жовтобрюх М. А.* Питання історичної фонетики української мови в науковій спадщині А. Ю. Кримського // А. Ю. Кримський — україніст і орієнталіст (Матеріали ювілейної сесії до 100-річчя з дня народження) / Відп. ред. І. К. Білодід. — К.: Наукова думка, 1974. — С. 26–40.
5. *Казимирова І.* Українська лінгвістична термінологія: слов'янські впливи (Р.Ф. Брандт) // Українська наукова термінологія. Історія і сучасний стан: Матеріали науково-практичної конференції 5 грудня 2014 р. — К.: Наукова думка, 2015. — С. 27–35.
6. *Огієнко І.* Українська граматична термінологія. Історичний словник української граматичної термінології з передмовою про історію розвитку її / Іван Огієнко. — К.: Друкарня І-ї Київської Друк. спілки, Трьохсвятительська, 5, 1908. — 79 с.
7. *Регушевський Є.С.* Нариси про мову наукових праць І.Я. Франка / Є.С. Регушевський. — Сімферополь: Таврія, 2006. — 194 с.
8. *Русанівський В.М.* Питання історичної граматики в працях А.Ю. Кримського // А.Ю. Кримський — україніст і орієнталіст (Матеріали ювілейної сесії до 100-річчя з дня народження) / Відп. ред. І.К. Білодід. — К.: Наукова думка, 1974. — С. 40–49.
9. *Симоненко Л.О.* Українознавчі й термінознавчі студії академіка А.Ю. Кримського / Л.О. Симоненко // Термінологічний вісник: Зб. наук. праць / Відп. ред. В.Л. Івашенко. — К.: Інститут української мови НАНУ, 2013. — Вип. 2 (1). — С. 72–84.

10. Тимошенко П.Д. Питання розвитку української літературної мови у працях А.Ю. Кримського // А.Ю. Кримський — україніст і орієнталіст (Матеріали ювілейної сесії до 100-річчя з дня народження) / Відп. ред. І.К. Білодід. — К.: Наукова думка, 1974. — С. 60–71.
11. Франко І. Рецензія на «Украинскую грамматику» А. Кримського // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. — Львів. — Т. 77. — 1907. — С. 232.
12. Цілуйко К.К. Ономастика в працях А. Ю. Кримського // А.Ю. Кримський — україніст і орієнталіст (Матеріали ювілейної сесії до 100-річчя з дня народження) / Відп. ред. І.К. Білодід. — К.: Наукова думка, 1974. — С. 88–98.
13. Ярошевич І.А. Термінологічна діяльність А. Кримського (до питання вироблення системи морфологічних термінів) // Волинь філологічна: Текст і контекст. Творчість Агатангела Кримського у контексті європейської і світової культури. — Вип. 1. — Луцьк: Вежа, 2006. — С. 101–107.

Статтю отримано 24.12.2015

Iryna Kazymyrova

Institute of the Ukrainian language of National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

UKRAINIAN LINGUISTIC TERMINOLOGY OF A.Y. KRYMSKYI: TRADITION AND INNOVATION

Scientific achievements of A.Y. Krymskyi as Ukrainian historian, writer, translator, orientalist, one of the organizers of the Academy of Sciences of Ukraine and expert of sixty languages consist of more than 1,200 works. The article deals with term-creating activity of A.Y. Krymskyi, also with scientist's innovative creation of linguistic terms. A.Y. Krymskyi introduced a lot of terms that have become normative and used today. This applies above all names of parts of speech (**ім'я суще, ім'я самостійне; ім'я прибіжене; ім'я числівне; глаголь; наріччя; предлог; війклик**) and cases (**відмінок називний; відмінок родовий; відмінок дав[ь]ний; відмінок знахідний; відмінок кличний; відмінок орудний; відмінок місцевий**). Author shows thoughtful attitude to the use of traditional linguistic terms. Also it is outlined scientist's instructions in the process of terms' creating and systematized available Ukrainian linguistic terminology from the works of A.Y. Krymskyi. Material under consideration consists not only proper terminology, but the nomenclature (**українська мова** and **малоруська мова**), because very often the scientist's comments of different denominations explain his social, political and ethno-cultural instruction.

Key words: historical terminology, linguistic term, linguistic Source Studies, Ukrainian grammars.